
АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Гладка О.В.,
аспірант кафедри
морського та митного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

УДК 342.92

ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ

В статті представлено значення доктрини людиноцентризму у державі та суспільстві. Наведені загальні положення доктрини людиноцентризму та відокремлені проблеми, з якими вона стикається при втіленні в життя. Проаналізовано значення в процесі реалізації положень людиноцентризму державного службовця як представника влади. Також у статті надані можливі способи подолання проблем, що стоять на шляху до впровадження доктрини людиноцентризму в суспільне життя України.

Ключові слова: людиноцентризм, держава, права і свободи, державний службовець.

Гладкая Е.В. Предпосылки реализации административно-правовой доктрины человекоцентризма. – Статья.

В статье представлено значение доктрины человекоцентризма в государстве и обществе. Приведены общие положения доктрины человекоцентризма и отдельные проблемы, с которыми она сталкивается при воплощении в жизнь. Проанализировано значение в процессе реализации положений человекоцентризма государственного служащего как представителя власти. Также в статье предоставлены возможные способы преодоления проблем, стоящих на пути внедрения доктрины человекоцентризма в общественную жизнь Украины.

Ключевые слова: человекоцентризм, государство, права и свободы, государственный служащий.

Gladkaya H. Prerequisites for the Implementation of the Administrative-legal Doctrine of Human-centrism. – Article.

The article presents the importance of the doctrine of human-centrism in the state and society. The general provisions of the doctrine of human-centrism and the individual

problems with which it collides in the implementation of it are given. The importance in the process of realizing the provisions of the human-centrism of the civil servant as a representative of the state is analyzed. Also, the article provides possible ways, how to overcome the problems facing the introduction of the doctrine of human-centrism in the social life of Ukraine.

Keywords: human-centrism, state, rights and freedoms, civil servant.

Актуальність теми обумовлена необхідністю дослідження усіх аспектів реалізації нового підходу до розуміння ролі держави у житті людини та громадянина – людиноцентризму. Розуміння права як суворого, формального, чисто зовнішнього, що обмежує свободу, обов'язково-примусового явища, як показує практика, вичерпало себе. Сформовані даною теоретичною традицією ідейні основи, образ права не тільки не вписуються в сучасну конституційну модель правової демократичної і соціальної держави, але і не відповідають істинній природі, сутності та призначенню права взагалі. Сьогодні як ніколи потрібно таке бачення права, для якого мірою всіх речей дійсно виступає благополуччя соціально-правового життя кожної конкретної людини і громадянина [1].

Адміністративне право України робить перші кроки на шляху до обґрунтування та впровадження в життя зовсім нового порядку співіснування людини, суспільства і держави. Необхідність дослідження напрацювань законодавства та наукових розробок з питання людиноцентризму є вельми важливим для скорішої інтеграції у простори Європи не тільки як географічної площини, але й як соціо-право-культурної спільноти.

Серед українських учених-адміністративістів проблемами людиноцентризму в Україні займалися Авер'янов В.Б., Воронкова В.Г., Голосніченко І.П., Колпаков В.К., Компанієць І.М., Миколенко О.І., Мельник Р.С., Пашко Л.А., Постол О.Є., Соснін О.В.

Метою статті є розгляд положень людиноцентризму та спроба виявити, з кого в державі на практиці починається його реалізація.

Народжена епохою індустріалізму технічна цивілізація переживає глибоку кризу своїх цільових установок, мотивів і життєвих сенсів діяльності. Людська активність прийшла у

протиріччя з тоталітарною залежністю від імперативів економічної і технологічної ефективності, так як гостро постало питання про те, як примирити ідентичність з ефективністю, традиційні цінності з культурою в країнах Євросоюзу. В центрі людиноцентризму, як антропологічної засади європейської інтеграції, – людина з усіма потребами і можливостями, інтересами і діями. Ефективність антропологічної парадигми європейської інтеграції, соціальна його адекватність передбачають такі моральні характеристики діяльності, як чесність і справедливість, розуміння того, що в кінцевому рахунку головною цінністю є тільки людина «як міра всіх речей». Тому проблеми людини гостро стоять в центрі всієї європейської філософії, яка осмислює взаємовідносини людини і суспільства, людини і влади, людини і природи, людини і управління [1].

Формування людиноцентризму як антропологічної парадигми євроінтеграційної політики розпочалося ще з теорій корисності (Джевонс), теорій найкращого задоволення своїх потреб (Менгер), у вигляді «переваг» і цілей гуманізму та антропологізму. Модель «антропологічних засад соціуму» можна знайти в маржиналістських теоріях «максимальної корисності» (Хікса, Самуельсона, Фішера, Девенпорта), які намагалися витіснити будь-які психологічні імплікації економічної науки за її межі, яку сьогодні займає інше поняття переваги чи вибору. Аналіз свідчить, що економічна діяльність повинна базуватися на антропологічних, духовно-етичних, аксіологічних засадах, що свідчить про те, що людина ніколи не виступає чистим агентом економічної діяльності, але й володіє специфічним «соціальним тілом», яке свідчить про специфічну економічну культуру людини і суспільства. Індивід ніколи не являється чистим агентом економічної дії, він з неминучістю занурений у соціокультурне, національне та релігійне середовище життєвих звичок і певного образу дій [1].

Відмовившись від державоцентристської теорії устрою держави і побудови її взаємовідносин із пересічними громадянами та взявши на озброєння людиноцентристську теорію, українська

наукова спільнота здійснила лише перші кроки на шляху еволюції адміністративного права, яке має бути спрямоване на забезпечення прав і свобод людини в усіх сферах їх взаємодії з органами публічної адміністрації, їх посадовими особами [2].

Відповідно до ідеології людиноцентризму або «людино-орієнтованої» ідеології, держава має «служити» інтересам громадян, тобто діяти заради і в ім'я приватних осіб шляхом всебічного забезпечення пріоритету їх прав, свобод та інтересів у публічній сфері [3, с.12].

Однак по-перше, замало буде сказати, що людиноцентризм змушує державу «служити» інтересам громадян, адже таке служіння може здійснюватися у формах, які не задовольнятимуть приватних осіб. З іншого боку, «служіння» може існувати лише на теоретичному рівні, що також є недопустимим. З огляду на це, людиноцентризм – це не лише вимога «служити» особистості, звернута до держави, а ще й безумовний обов'язок країни реалізовувати це завдання у терміни і спосіб, які визначені Конституцією та законами України. По-друге, не цілком правильно було б обмежувати сферу дії людиноцентризму лише «публічно-сервісною» складовою діяльністю публічної адміністрації. Названу концепцію необхідно розглядати як універсальну вимогу, спрямовану на публічну адміністрацію, а якщо так, що будь-який напрям її функціонування не може бути виведеним за межі її дії. Примус також може та повинен мати людське обличчя! По-третє, концепція людиноцентризму не збігається з предметом регулювання адміністративного права. Вона має бути поширена на всі галузі публічного права. По-четверте, основою для концепції людиноцентризму є права та свободи людини і громадянина. Без їх закріплення на нормативному та вивчення на доктринальному рівні людиноцентризм залишиться лише зручним гаслом «лжеборців» за ідеї демократії та правової державності [4].

Із викладеного випливає, що завдання концепції людиноцентризму зводяться до наступного:

– забезпечити соціально-правову трансформацію суспільства та держави, спрямовану на «перетворення» приватних осіб на громадян, на вільних особистостей;

– звільнити приватних осіб від думки про те, що вони є лише «гвинтиком» державного механізму;

– сприяти виробленню насамперед норм адміністративного права, які зобов'язували б державу служити виключно інтересам приватних осіб;

– стати сполучною ланкою між принципом верховенства права та його реалізацією на практиці;

– впровадити в життя ідею, сформульовану свого часу Франкліном Делано Рузвельтом про те, що «обов'язок держави перед громадянином – це обов'язок слуги перед господарем». Як наслідок, людиноцентризм має стати не просто доктринальною ідеєю, він має перетворитися на спосіб життя Українського народу та безальтернативний принцип функціонування влади [4].

Вибір людиноцентризму можна вважати цілком логічним та закономірним з огляду на Конституцію України, де людина проголошується найвищою соціальною цінністю, та систематичними запевненнями керівництва держави у відданості демократичним загальноєвропейським цінностям. Однак, як засвідчила соціальна практика України, існують суттєві перешкоди у запровадженні людиноцентристської ідеології як у діяльності державного апарату взагалі, так і у процесі формування нової теорії адміністративного права України зокрема [5, с. 12].

По-перше, приватні особи не розуміють повною мірою змісту своїх прав, меж дозволеного в поведінці щодо як інших осіб, так і держави; по-друге, держава в особі публічної адміністрації не завжди розуміє зміст своїх повноважень, а також меж своєї діяльності щодо приватних осіб, які мають бути обмежені правами та свободами приватної особи; по-третє, суди не розуміють зміст прав, свобод та законних інтересів приватних осіб і межі повноважень публічної адміністрації. З огляду на це, першочерговим, навіть пріоритетним, завданням вітчизняної науки адміністративного права має стати концентрація навколо вивчення

змісту кожного з тих прав (свобод), які реалізуються приватними особами у сфері публічного адміністрування. Без цього концепція людиноцентризму залишиться лише теоретичною конструкцією із незрозумілим змістом [4].

Для того, щоб такого не сталося, необхідно щонайменше вирішити три основні його завдання. Перше – створити реальні умови для повної, всебічної та своєчасної позитивної реалізації (самореалізації) українських громадян у межах території власної держави. Друге – забезпечити прискорення процесів формування та функціонування повноцінного та дієвого (розгалуженої мережі інститутів) громадянського суспільства в Україні. Третє – підготувати оптимальну модель правової держави, складові якої були б спроможні не тільки продукувати затребувану та зрозумілу переважною більшістю громадян державну політику, а й ефективно реалізовувати її [5].

Однак хочеться все ж звернутись до практичного аспекту проблеми втілення в життя завдань людиноцентризму.

Слід нагадати, що сутність права обумовлена природою людини, його потребою до свободи, самовизначення. А свобода, в свою чергу, виражається в правах і свободах. Тому основне, глибинне в праві – права і свободи людини. Вільна людська особистість також неможлива без прав і свобод, як без серця, нервової системи, легенів тощо. Ось чому право (права і свободи) не нав'язане і не могло бути нав'язано ніким ззовні, включаючи державу. Формування правових властивостей індивіда – об'єктивний, необхідний, досить складний і тривалий процес. При пізнанні, оволодінні правом змінюється багатовіковий звичний життєвий колективістський уклад, де «я» і «ми» – нероздільні. Правові можливості особистості, навпаки, з'являються разом з затвердженням приватного інтересу, приватної власності, розмежуванням індивідуального і колективного. Поступати згідно з правом – означає, в першу чергу, діяти за власним бажанням, в особистих інтересах, на свій розсуд [6].

Отже і людиноцентризм, без безпосередньої участі самої людини у цьому процесі, не буде мати плідних результатів.

Людиноцентризм як правова доктрина взаємовідносин держави та громадянина починається з державного службовця, до якого звертається особа заради реалізації наданих державою прав та свобод. Саме державний службовець є обличчям держави, і від того, як він допоможе людині реалізувати свої права, залежить не тільки довіра державі, але без меншого статус держави в суспільстві. Адже суспільство складається саме з індивідумів, які тісно пов'язані між собою, та формують загальне уявлення про процеси, що відбуваються у державі.

Довіра є однією з найважливіших установок, що визначають як характер взаємодії громадянського суспільства і держави, так і залучення населення до повсякденної практики громадянського суспільства і діяльності недержавних некомерційних організацій. Довіра населення державним службовцям виступає основою спільної діяльності, слугує підтримці соціальних норм, забезпечує певний рівень комунікації [7, с. 247].

Інституційні та кадрові аспекти аналізу професіоналізації державної служби в країнах Євросоюзу і «Східного партнерства» привели до виявлення антропологічних тенденцій людиноцентризму як домінуючої тенденції державного (публічного управління). Кінцева мета людиноцентризму як антропологічної парадигми євроінтеграційної політики – це олюднення навколишнього світу природи і суспільства з позицій розвиваючих потреб людини. Це означає, що критерієм суспільного прогресу і його кінцевою метою виступає людська особистість, можливість і перспектива її всебічного розвитку, а також її універсалізація в масштабах культури, соціуму і природи [1].

Постановка на національному рівні питання про необхідність розробки нової парадигми управлінської теорії, продиктованої сьогоденням державної служби та державного управління, підґрунтям якої має стати пріоритетне врахування у її змісті: по-перше, службовця як головного суб'єкта сфери державного управління і як неповторної творчої особистості з величезним потенціалом саморозвитку та самореалізації; по-друге,

професіоналізму державного службовця як професійно-особистісного «розгортання» його кар'єрної «траєкторії» у процесі професійної діяльності на державній службі; по-третє, оновлення понятійного апарату сфери державного управління з обов'язковим запровадженням у понятійний обіг як науки, так і практики державного управління низки сучасних понять: «управлінська антропологія»; «людина адміністративна» для характеристики особистості сучасного службовця як соціального типу з урахуванням об'єктивно-неминучого поєднання у ній двох спеціальних типів людини, а саме «людини, яка керує своєю діяльністю» (*homoregens*) і «людини, яка керує собою» (*homovillicus*); «людські ресурси»; «оцінювання людських ресурсів»; «управління людськими ресурсами»; «інтерактивний менеджмент»; «адміністративний менеджмент»; «ділове підтримуюче спілкування»; «міжособистісна комунікативна взаємодія» [8].

У зв'язку з цим, необхідно нині говорити про обов'язковість подолання у: 1) поведінці керівників таких негативних проявів, як: бюрократичне чванство, проявом якого є надмірна зверхність керівника щодо підлеглих службовців, та адміністративне боягузтво, яке, будучи своєрідною зворотною стороною бюрократичного чванства, проявляється у неготовності керівника взяти на себе повну відповідальність за ухвалення рішень, повному запереченні ініціативи підлеглих, у «підгинанні колінець» у ситуаціях обов'язкового реагування на критику вищого керівництва; 2) поведінці підлеглих таких негативних проявів, як «адміністративний трепет» перед керівництвом [9].

Адже, як справедливо зазначає Л.Р. Біла-Тіунова «державно-службові відносини – це відносини довіри і відданості державного службовця. Ця ознака логічно впливає із двоєдиної сутності державного службовця, який, з одного боку, перебуває на службі у держави, тобто є слугою держави (обіймає державну посаду, наділений державними повноваженнями, виступає від імені держави, захищається державою, одержує зарплату від держави тощо), є підвідомчим відповідним владним суб'єктам, а з другого –

здійснює свою діяльність заради суспільства (народу України), якому присягав» [10].

Окрім цього, слід пам'ятати, що навіть державний службовець є таким самим громадянином, особистістю, і його інтереси, права та свободи, праця та потреби також мають бути враховані та гідно оцінені державою.

Таким чином, відмова у сфері державного управління та в системі державної служби України від системоцентричного підходу на користь людиноцентричного є об'єктивною реальністю, яка: необхідна, перш за все, для керівника як організатора колективної діяльності підлеглих співробітників; характеризує керівну діяльність не лише як науку управління, а й як мистецтво управління; набуває першочергової значимості та вагомості для поліпшення міжособистісних відносин у форматі «суб'єкт управління – об'єкт управління»; надає управлінській вертикалі з традиційною обов'язковістю відносин підлеглих характеру взаємозацікавленого соціального партнерства у межах організації адміністративного зразка; передбачає реалізацію й актуалізацію особистістю кожного співробітника свого творчого професійно-особистісного потенціалу; олюднення субординаційних ієрархічних відносин, що сприяє, по-перше, активізації особистісного потенціалу кожного співробітника, по-друге, підтриманню інституційної пам'яті та корпоративізму між усіма співробітниками; акцентує увагу на значимості «пересічного» державного службовця як неповторної особистості; характеризує рівень комфортності/некомфортності підлеглого співробітника у соціальному просторі органу державної влади як соціальної мікросистеми; забезпечує пошук найраціональніших форм та методів керівної діяльності, від застосування яких залежить ефективність та результативність не лише роботи кожного органу державної влади, кожного державного службовця, державної служби, а й усієї Української держави на сучасному етапі її функціонування [8].

Людиноцентризм має стати в нашій державі базисом для побудови нової моделі розуміння, визнання правового поля людиною таким, в якому її життя благополучне, впорядковане. Саме

тоді, коли людина відчує, що держава побудована та весь державний апарат управління налаштовані на поліпшення та максимальне забезпечення гідного життя цієї людини, – дотримання прав інших людей, повага до них, та виконання покладених законом на неї обов'язків, стане для всього суспільства природнім.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): навч. посіб. / уклад. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. – Київ: центр навч. літ., 2015. 554 с. URL: http://studbooks.net/74091/politologiya/chelovekotsentrizm_antropologicheskaya_paradigma_evrointegratsionnoy_politiki
2. Миколенко О.І. Захист прав людини у перехідний період еволюції адміністративного права України. URL: http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/pdf/admin_prawo2015.pdf
3. Аверьянов В.Б. Обновление украинской административно-правовой доктрины на основе принципа верховенства права // Часопис Київського університету права. 2008. №3. С. 9–14.
4. Мельник Р.С. Концепція людиноцентризму в сучасній доктрині адміністративного права. URL: http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/pdf/admin_prawo2015.pdf
5. Курінний Є.В. Реформування українського адміністративного права: декілька тез про сутність процесу / Є.В. Курінний // Адміністративне право і процес. 2013. № 2(4). С. 5-15. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013>
6. Человекоцентристский подход к пониманию права. URL: <http://referat-ok.com.ua/pravo/chelovekocentristskii-podhod-k-ponimaniyu-prava>
7. Мерсиянова И.В., Пахомова Е.И., Якимец В.Н. Роль доверия к госслужащим во взаимодействии гражданского общества и государства. URL: <https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/>
8. Пашко Л. Людиноцентризм як принцип і пріоритет державного управління в Україні. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-34/doc/1/12.pdf>
9. Пашко Л.А. Менеджмент людських ресурсів у державному управлінні: актуальні питання // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 1–2 (9–10). С. 247–253.
10. Біла-Тіунова Л.Р. Сутнісна характеристика державно-службових відносин. URL: http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/pdf/admin_prawo2015.pdf

